

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **ПОДОЛАННЯ ТРУДНОЩІВ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ
МОВЛЕННЯ ІІІ-ІІІІ РІВНЯ»**

Виконала:

студентка групи KorLs1-M20z
спеціальності 016 Спеціальна освіта

Бобер Анна Володимирівна

Керівник:

Гаврилова Н.С., кандидат
психологічних наук,
професор кафедри логопедії та
спеціальних методик

Рецензент:

Опалюк О.М., кандидат педагогічних
наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	6
1.1. Особливості засвоєння письма молодшими школярами із загальним недорозвиненням мовлення.....	6
1.2. Методи та прийоми формування навичку письма у молодших школярів у першому класі закладу загальної середньої освіти.....	15
1.3. Методи подолання порушень письма у молодших школярів з порушеннями мовлення.....	24
Висновки до першого розділу.....	33
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПИСЬМА У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III, IV РІВНІВ.....	35
2.1. Методика дослідження письма у молодших школярів з порушеннями мовлення.....	35
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	43
2.3. Програма подолання порушень письма у третьокласників із загальним недорозвиненням мовлення III, IV рівнів.....	54
Висновки до другого розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Формування письмових навичок є одним з ключових завдань навчання грамоті на етапі початкової загальної освіти. Оскільки від їх формування залежить не тільки здатність учня опанувати правила правопису рідної мови, а й подальше засвоєння освітньої програми та мовленнєвої грамотності в цілому.

У дітей молодшого шкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, вже на початковому етапі з'являються певні труднощі під час формування навички письма. Причини їхнього виникнення різні: порушення звуко-буквенного аналізу, труднощі диференціації фонем за акустико-артикуляційними ознаками, графо-моторні та оптико-просторові труднощі на етапі формування написання графічних образів букв, аграматизми при написанні слів та речень (Л. Журавльова [17], Н. Тенцер [63], Н. Чередніченко [69] та інші). Це, в подальшому, негативно впливає на засвоєння орфографічних умінь та навичок.

Важливість писемного мовлення для успішного становлення дитини як школяра і як людини в цілому пояснює актуальність зазначеної проблеми. Важливим є продовження вивчення особливостей прояву специфічних порушень письма і пошук засобів ефективно організації корекційно-педагогічної роботи для подолання дисграфії у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

Специфіку письма у школярів з особливими освітніми потребами вивчали багато науковців: О. Гопіченко – при порушеннях інтелекту, Е. Данілавічюте – при дитячому церебральному паралічеві, Г. Каше [20], А.Н. Корнєв [27], Р. Лалаєва [30], Н. Чередніченко – у дітей з легкими та важкими порушеннями мовлення та інші. Ними були визначені особливості та характер труднощів у оволодінні письмом на підставі чого створені оригінальні авторські методики їх подолання. Л. Тенцер було визначено, що суттєві труднощі при опануванні навичкою письма можуть бути притаманні і дітям з нормотиповим розвитком мовлення. Нею також було визначено усномовленнєві передумови у молодших

школярів із дисграфією[63].О. Парасоцький, Л. Бартеньєва розглянули ефективні умови та методики подолання дизорфографії в учнів із нерізко вираженим загальним недорозвиненням мовлення[3].

Незважаючи на наявність різноспрямованих досліджень спрямованих на вивчення проблеми порушень писемного мовлення у молодших школярів вона залишається вагомою для подальшого вивчення. Зокрема, подальшого вивчення вимагає специфіка проведення комплексної діагностики мовленнєвого та пізнавального розвитку означеної категорії дітей та складання індивідуального маршруту корекційно-розвивального впливу з метою подолання дисграфії.

Мета дослідження: на підставі вивчення особливостей прояву порушень письма у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення III-IV рівня сформуванню комплекс логopedичних завдань для подолання порушень у них письма.

Завдання дослідження:

1. На підставі науково-теоретичного аналізу визначення рівня розробленості проблеми корекції порушень письма у дітей з порушеннями мовлення.
2. Визначення особливостей розвитку навички письма у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення III-IV рівня.
3. Розробити та апробувати комплекс завдань для подолання порушень письма у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення III-IV рівня.

Об'єкт дослідження – процес формування писемного мовлення у школярів із ЗНМ.

Предмет дослідження – особливості формування навички письма у молодших школярів із ЗНМ III-IV рівня.

Методи дослідження:

- теоретичні: теоретичний аналіз психологічної, педагогічної та методичної літератури щодо проблеми дослідження, порівняння, систематизація,

узагальнення здобутої інформації з проблеми вивчення мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення;

- емпіричні: аналіз методик діагностики мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення;
- статистичні: аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що з'ясовані теоретичні аспекти порушень письма у дітей із ЗНМ III-IV рівня; розкриті характеристика, симптоматика порушень письма у молодших школярів із ЗНМ III-IV рівня.

Практичне значення одержаних результатів: здійснено практичне дослідження порушень навичок письма у молодших школярів із ЗНМ III-IV рівня; розроблено методику роботи з корекції порушень письма у молодших школярів та подано аналіз результатів за вказаною методикою.

Апробація дослідження: за результатами дослідження опубліковано наукову статтю на тему «Подолання труднощів письма у молодших школярів з ЗНМ III-IV рівня». Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Місце проведення дослідження: Тетерівська загальноосвітня школа I-III ступенів.

Структура роботи: робота складається зі вступу трьох розділів, висновків та списку використаних джерел у загальній кількості 72 одиниці.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз науково-теоретичних джерел підтвердив вагомість продовження дослідження проблеми діагностики та корекції дисграфії у молодших школярів закладів загальної середньої освіт. Встановлено, що дисграфія як стійке специфічне порушення писемного мовлення всебічно вивчалася з позиції симптоматики прояву, причин виникнення, механізмів протікання. Було сформовано ряд методик спрямованих на подолання різного типу помилок при дисграфії: оптичних, фонематичних, аграматичних, аналітико-синтетичних та графо-моторних. Не зважаючи на впровадження системи корекційного впливу в процес навчання молодших школярів, фіксується стійка тенденція до суттєвого збільшення кількості дітей із порушеннями письма. Це вказує на наявні диспропорції між можливостями дітей із дисграфією, в темпі притаманному учбовому процесу загалом, повноцінно сформувати навичку грамотного каліграфічного письма. Вищезазначене і зумовило необхідність осучаснення та удосконалення логопедичної допомоги дітям із порушеннями письма в умовах логопедичних пунктів особливо в школах з інклюзивною формою навчання.

2. За результатами дослідження успішності засвоєння школярами із дисграфією успішності засвоєння навчальної інформації в школі з основних навчальних предметів (математики, української мови та читання) визначено відмінності якості опанування нею дітьми з нормо-типовим розвитком та із дисграфією. Зокрема, рівень успішності у дітей з нормо-типовим розвитком був високим (60 %) та середнім (30 %) та низьким (10 %). У школярів з дисграфією він був лише в 20 % випадках середнім, в більшості (46,6 %) низьким та дуже низьким (33,3 %).

У дітей із дисграфією спостерігалися стійкі системні помилки на письмі різного типу: фонематичні (45%), оптичних (13%), аналітико-синтетичних (43%), лексико-граматичні (38%) та орфографічні (23%).

В учнів з нормо-типовим розвитком ці типи помилок теж були, проте вони носили більш випадковий характер і їхня кількість була значно менша:

фонематичні – 3%, оптичні – 7%, аналітико-синтетичні – 10%, лексико-граматичні – 8% та орфографічні – 10%.

Аналіз результатів обстеження усного мовлення у дітей з дисграфією показав, що у 40% із них спостерігалось фонетико-фонематичне порушення мовлення, тоді коли у 60% учнів з порушеннями письма було виявлене ЗНМ III, IV рівнів складності. Визначено, що у 20% учнів із ЗНМ ведучими були лексико-граматичні порушення та труднощі у розвитку фонематичних процесів без помітних помилок у вимовній складовій мовлення. У 40% школярів із ЗНМ були помітно порушені усі складові мовлення: фонетика, лексика і граматики.

Виявлено, диференційовані рівні сформованості навички письма у дітей із нормо-типовим розвитком та з дисграфією. За нормо-типового розвитку в учнів він був переважно високим (60%) та середнім (40%). У 20% дітей з дисграфією спостерігався середній рівень сформованості навички письма. Такий рівень її сформованості був характерним для ФФНМ. У 46,7% він був низьким. Серед цих школярів із дисграфією у 20% виявлено ФФНМ, а у 26,7 % ЗНМ. Також такий рівень недорозвинення мовлення був притаманний дітям з дисграфією з дуже низьким рівнем сформованості письма.

3. Обґрунтовано та розроблено програму логопедичної роботи з подолання дисграфії в здобувачів загальної середньої освіти 3 класів із ЗНМ. Підґрунтя її змісту склали спеціально виділені принципи що врахували: складну психологічну структуру процесу письма; усно-мовленнєві передумови; психофізіологічні механізми, які забезпечують його засвоєння; послідовне і поетапне формування письма, індивідуальні особливості психічного розвитку дитини з ЗНМ III, IV рівнів.

Виділені у програмі напрямки для проведення логопедичної роботи урахували виявлені у дітей із ЗНМ III, IV рівнів порушення лексико-граматичних компонентів усного мовлення та мовленнєвих операцій, що обумовили наявність у них специфічного порушення письма. До таких напрямків було віднесено: 1) корекцію фонематичного сприймання; 2) корекцію фонематичного аналізу та синтезу; 3) формування морфологічних словотворчих

умінь та розширення словника; 4) формування практичної граматичної словозміни та відпрацювання цих навиків при складанні речення.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів обраної нами проблеми. Подальшому вивченню підлягають питання, що стосуються науково-теоретичного обґрунтування та розробки програми корекції порушень письма у дітей інших класів, корекційно-розвивального навчання з подолання дисграфії та дизорфографії в учнів середніх класів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахутина Т. В. Трудности письма и их нейропсихологическая диагностика. Письмо и чтение: трудности обучения и коррекция. Москва : МПСИ, 2001. С. 7-20.
2. Бадалян Л. О. Невропатология. Москва : Просвещение, 1982. 209 с.
3. Бартенева Л. І. Підготовка дітей до оволодіння грамотним письмом. Дефектологія. 2002. № 2. С. 32.
4. Безруких М. М. Обучение письму. Екатеринбург : Рама Паблишинг, 2009. 608 с.
5. Бессонова Т. П.. Содержание и организация логопедической работы учителя-логопеда общеобразовательного учреждения. Москва : АПК и ППРО, 2008. 74 с.
6. Боднар Н. М. Корекційна робота із запобігання дисграфії в дітей молодшого шкільного віку. Педагогічний альманах. Херсон, 2016. Вип.30. С. 17- 22
7. Боряк, Оксана Володимирівна. Теорія і практика формування мовленнєвої діяльності розумово відсталих дітей молодшого шкільного віку : автореф. Дис. ... докт. Пед. Наук : 13.00.03 / Боряк Оксана Володимирівна ; [наук. Консультант Шеремет Марія Купріянівна] ; М-во освіти і науки України, Нац пед. Ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. с. 19.
8. Буковцева Н. И. Преодоление дисграфии, обусловленной нарушением языкового анализа и синтеза у учащихся с задержкой психического развития. Практическая психология и логопедия. 2004. №2 (9). С. 47–48. 2
9. Брушневська І. М. Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного розвитку. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2016. Вип. 70(1). С. 84-88.
10. Вавіна Л. С. Оптична дисграфія у дітей з порушенням зору: прояви, запобігання. Український логопедичний вісник. Київ, 2012. № 1 (3). С. 67–71.

11. Волоскова Н. Н. Формирование графомоторного компонента письма у учащихся начальных классов. Письмо и чтение: трудности обучения и коррекции : учебное пособие / Под общей редакцией О. Б. Иншаковой. Москва : Издательство МПСИ ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2001. С. 193–199.
12. Волосюк А. А. Сучасні методи корекції усного та писемного мовлення молодших школярів під час корекційно-логопедичних занять : тематичний збірник праць / Упоряд. За заг. Ред. Гузь Н. Л. Рівне : РОППО, 2014. 56 с.
13. Голуб Н. М. Науково-теоретичні засади досліджень писемного мовлення та його порушень. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 21, С. 54-62.
14. Голуб Н. М. Дидактичний матеріал з корекції та розвитку писемного мовлення учнів молодшого шкільного віку : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Слово», 2014. Ч.1. 384 с.
15. Данілавичюте Е. А. Методика подолання фонемо-графічних відхилень у молодших школярів з ДЦП. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта. 2004. Вип. 1. С. 99-134.
16. Ефименкова Л. Н. Коррекция устной и письменной речи учащихся начальных классов : книга для логопедов. Москва : Просвещение, 1991. 224 с.
17. Журавльова Л. С. Сучасний стан логопедичної практики корекційної роботи з молодшими школярами з дисграфією. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наукових праць. Київ : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 34. С. 24-32.
18. Ільяна Валентина Михайлівна. Корекція дислексій в учнів молодших класів спеціальних шкіл для дітей з тяжкими порушеннями мовлення : дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.03 / Ільяна Валентина Михайлівна. Київ, 2010.

19. Иншакова О. Б., Иншакова А. Г. Проблемные вопросы изучения нарушений письма у младших школьников общеобразовательных школ. Практическая психология и логопедия. Москва : Издательство «Коррекционная педагогика», 2003. №1-2 (4-5) С. 37–41.
20. Каше Г. А. Подготовка к школе детей с недостатками речи. Москва, 1985. 207 с.
21. Карпенко В. В., Зелінська-Любченко К. О. Напрями логопедичної роботи з корекції дисграфії у молодших школярів. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : збірник наукових статей. Суми, 2019. С. 71-73.
22. Коваль Л. В. Значення фонематичного компоненту в системі передумов формування писемних навичок у дітей з ДЦП. Український логопедичний вісник : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта, 2010. Вип. 1. С. 39–42.
23. Коломієць Ю. В., Ніжинська О. В. Особливості порушень писемного мовлення у молодших школярів загальноосвітніх шкіл. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. Вип. 21. С. 118-123.
24. Колупаева, Алла Анатоліївна. Формування у першокласників з мовленнєвими вадами уявлень про фонетичну і графічну систему рідної мови : дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.01 / Колупаева Алла Анатоліївна. Київ, 1998. 160 с.
25. Кондратенко Л. О. Весела грамота : методичні рекомендації для вчителів та вихователів початкової школи / За ред. Ю. З. Гільбуха. Київ : НПЦ Перспектива, 1995. 144 с.
26. Конопляста С. Ю., Сак Т.В. Логопсихологія : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 293 с. 74. Концепція Нової Української школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 12.01.2018).

27. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей. Санкт-Петербург : Издательство «Речь», 2003. 330 с.
28. Кузьмінська Є. О. Проблема підготовки розумово відсталих дітей до опанування грамоти в загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 23. С. 137-140.
29. Лазарева І. А. Особливості логопедичної роботи з корекції проявів оптичної дисграфії у молодших школярів. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Сер. Логопедія. 2011. Вип. № 14 (225), Ч. II. С. 133-140.
30. Лалаева Р. И., Вендиктова Л. В. Нарушение чтения и письма у младших школьников. Диагностика и коррекция. Ростов на Дону : Феникс, СанктПетербург : Союз, 2004. 224 с.
31. Логінова Е. А. Формування оптико-просторових уявлень у дітей зі стертою формою дизартрії. Дефектологія. Київ, 2000. № 1. С. 21-24.
32. Логопедія : підручник / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 776 с.
33. Лурия А. Р. Психологическое содержание процесса письма. Москва : Академия, 2013. 655 с.
34. Максимишина С. А. Логопедична робота з корекції оптичної дисграфії у молодших школярів. Молодий вчений. 2017. №22. С. 182-183.
35. Малярчук А. Я. Розвиток усного та писемного мовлення молодших школярів. Київ : Літера ЛТД, 2006. 336 с.
36. Мартиненко І. В. Логопсихологія: курс лекцій : навчальний посібник. 2 вид., виправл. і доповн. Київ : ДІА, 2016. 116 с.
37. Марченко І. С., Кобилякова Т. В. Профілактика оптичної дисграфії : навчально-методичний посібник / Уклад.: Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. 101 с.

38. Маслова Т. В., Найдъонова Н. А. Полодання дисграфії та дислексії в мінімальний термін на шкільному логопедичному пункті. Таврійський вісник освіти. 2014. №2. С. 155-163.
39. Мастюкова Е. М. Лечебная педагогика (ранний и дошкольный возраст) : советы педагогам и родителям по подготовке к обучению детей с особыми проблемами в развитии. Москва : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1997. 304 с.
40. Мельніченко Т. В. Фонологічний компонент мовлення як складова частина успішного засвоєння учнями з ТПМ знань з української мови. Дослідження молодих учених у контексті розвитку сучасної науки : матеріали Всеукр. Наук.-практ. Конф. (20 квітня 2011р.) / За заг. Ред. Огнев'юка В. О. Київ : Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2011. С. 106-109.
41. Международная классификация болезней (10-й пересмотр). Классификация психических и поведенческих расстройств. Клинические описания и указания по диагностике (МКБ –10) / Пер. на рус. Язык ; под ред. Ю. Л. Нуллера, С. Ю. Циркина. Київ : Факт, 1999. 272с.
42. Методика навчання української мови в початковій школі : навч.-метод. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл./ занаук. Ред. М. С. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2010. 364с.
43. Момот Т. Л. Логопедичні зошити № 1, 2, 3 для розвитку усного і писемного мовлення. Тернопіль : Навчальна книга–Богдан, 2015. 48 с.
44. Немцова Наталия Леонидовна. Зеркальные ошибки письма : дисс. ... канд. Пед. Наук : 13.00.03 / Немцова Наталия Леонидовна. Москва, 1999. 153 с.
45. Новак О. М. Психологічні аспекти писемного мовлення. Актуальні питання корекційної освіти. 2011. Вип. 2. С. 184-193. 124. Одиноква Н. А. Предупреждение оптической дисграфии у детей дошкольного возраста нарушением зрения в условиях детского сада. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. Вип. 18. С. 179-183.

46. Парамонова Л. Г. Дисграфія: діагностика, профілактика, корекція. Санкт-Петербург : Детство-пресс, 2006. 128 с
47. Пахомова Н. Г. Діагностика мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі : навчально-методичний посібник. Полтава : АСМІ, 2008. 84 с.
48. Підручник для 3 класу: Українська мова / М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко, Н. А. Васильківська. Київ : Освіта, 2013. 192 с.
49. Підручник для 3 класу: Українська мова / Захарійчук М. Д., Мовчун А. І. Київ : Грамота, 2013. 176 с.
50. Пінчук Ю. В. Зміст спільної діяльності логопеда і психолога при подоланні дисграфії в учнів молодших класів загальноосвітньої школи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. №18. С.195-199.
51. Пічугіна Т. В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). Дефектологія. 1998. № 1. С. 6–13.
52. Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2011 року. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-2011> (дата звернення: 3.09.2020).
53. Програма з корекційно-розвиткової роботи «Корекція мовлення» для 1-4 класів закладів загальної середньої освіти для дітей з тяжкими порушеннями мовлення / Укл. Трофименко Л. І., Ільяна В. М., Пригода З. С., Аркадьєва О. О., Грибань Г. В. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. 90 с.
54. Рібцун Ю. В. Програми з корекційно-розвиткової роботи «Корекція розвитку» для спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (підготовчий, 1-4 класи). Київ, 2015. 64 с.
55. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови у дітей. Київ : Освіта, 1992. 176 с.

56. Синьов В. М., Шеремет М. К., Руденко Л. М., Шульженко Д. І. Освітньо-психологічна інтеграція школярів із психофізичними порушеннями в у сучасних умовах України. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : 224 збірник наукових праць : у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2016. Т.2 (7). Вип. 7. С. 323-344.
57. Спирова Л. Ф., Ястребова А. В. Дифференцированный подход к проявлению нарушений письма и чтения учащихся общеобразовательной школы. Дефектология. 1988. №5. С. 3–9.
58. Соботович Є. Ф., Гопиченко Е. М. Фонетические ошибки в письме умственно отсталых учащихся младших классов. Хрестоматия по логопедии : в 2-х томах. Москва, 1997. Т.2. С. 469-481.
59. Стрілецька С. В. Сучасні наукові підходи до вивчення дитячої дисграфії та класифікації її видів. Теоретичні питання культури, освіти та виховання. 2010. № 42. С. 197-200.
60. Тарасун В. В. Нетрадиційний метод формування писемного мовлення: письмо «з одного розчерку». Дефектологія. 2002. № 2. С. 2.
61. Тарасун В. В. Основи теорії і практики логодидактики : підручник для вищих навчальних закладів. Київ : Каравела, 2017. 316 с.
62. Тенцер Л. В. До проблеми формування мовних понять у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення в системі навчання початкового курсу української мови. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2013. Вип. 23. С. 341-349.
63. Тенцер Л. В. Організація та зміст корекційної логопедичної роботи з молодшими школярами із порушеннями писемного мовлення. Логопедія. № 3. 2013. С. 80-90.
64. Тенцер Л. В., Чередніченко Н. В. Автореферат на авторську методику «Письмо без зошита і ручки» («ПБЗР»). Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір №101449, 28.12.20, заявка №103341 21.12.20; опубл. 28.12.2020.

65. Тищенко В. В. Ієрархія фонематичних процесів в онтогенезі дитячого мовлення. Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць. Київ : Актуальна освіта, 2007. Вип.4. С. 3-18.
66. Федоренко С. В. Особливості методики навчання грамоти дітей зі зниженим зором : матеріали до вивчення курсу «Методика викладання мови в школах для сліпих та слабозорих дітей». Київ, 2004. 67 с.
67. Цветкова Л. С. Нейропсихология счета, письма и чтения: нарушение и восстановление. Москва : МПСИ ; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2000. 304 с.
68. Цєпова, І.В. Методи і прийоми навчання письма: історія і сучасність: міжнародний науковий журнал Науковий огляд, 2015.
69. Черєдніченко Н. В., Горбачова Д. М. Формування фонетико-графічної грамотності у молодших школярів із порушеннями мовленнєвого розвитку в умовах корекційного навчання : навчально-методичний посібник. Київ : ДІА, 2016. 212 с.
70. Шєремет М. К., Коломієць Ю. В. Нейропсихологічний аспект готовності до шкільного навчання дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 23. С. 240–247.
71. Яковенко А. О. Корекційно-логопедична програма з формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до школи. Витоки педагогічної майстерності : збірник наукових праць. 2017. Вип. 20. С. 251–256.
72. Яковенко, Анна Олександрівна. Формування мовленнєвої готовності старших дошкільників з логопатологією до інтегрованого навчання : автореф. Дис. ... канд. Пед. Наук : 13.00.03 / Яковенко Анна Олександрівна. Київ, 2018. 19 с.